

STERK KARAKTER EN INTEGRITEIT

Morele intelligentie bij begaafde kinderen bevorderen

Veel ouders en leerkrachten vragen zich af hoe kinderen zich straks in hun wereld gaan gedragen: een morele kwestie. Moet hierbij een onderscheid gemaakt worden tussen kinderen met kenmerken van begaafdheid en andere kinderen? Ja, dit onderscheid is noodzakelijk, omdat begaafde kinderen diep kunnen nadenken over morele kwesties en unieke uitdagingen hebben zoals intense nieuwsgierigheid. Enige tijd geleden las ik het boek *Building Moral Intelligence* van Michele Borba. Ze beschrijft zeven essentiële deugden die we kinderen moeten bijbrengen, zodat ze de juiste dingen leren te doen. ¹ In hoeverre gelden haar opvattingen nu nog steeds – het boek dateert uit 2002 – en zijn deze ook van toepassing op kinderen met kenmerken van begaafdheid?

Geruime tijd geleden werd al het nodige over morele intelligentie geschreven, bijvoorbeeld door kinderpsychiater Robert Coles.¹² Hij bracht naar voren dat kinderen vaak worden verscheurd door morele conflicten als rassen- en klassenconflicten, religieuze twisten, oorlog en geweld. Hij maakte duidelijk dat jonge kinderen vaak al een zuiver gevoel voor goed en kwaad hebben en wees erop dat deze intelligentie niet verbonden is met een bepaalde rang, stand, huidskleur of religieuze opvoeding.

In mijn groep 8 van een basisschool kwamen morele kwesties vaker aan de orde dan ik verwacht had. Regelmatig kwam bijvoorbeeld het onderwerp pesten ter sprake en het inzicht in de ernst ervan. De kinderen met kenmerken van begaafdheid, met hun vaak bredere kijk op de wereld en begrip voor complexe vraagstukken, roerden ook vaker de vluchtelingenproblematiek en discriminatie aan. Dankzij hun inbreng kon ik dergelijke onderwerpen in de hele groep ter sprake brengen. Al moest dat niet te moeilijk worden, zodat het voor alle kinderen zinvol was. Steeds duidelijker werd dat morele intelligentie ook emotionele aspecten van moreel gedrag omvat. Het gaat om rekening houden met belangen en waarden van anderen en empathie tonen, zowel in woorden als daden. Coles geloofde heilig in de methode van het aanleren van empathie door de geschiedenissen uit de wereldliteratuur. Deze geschiedenissen bieden met name begaafde kinderen niet alleen entertainment, maar ook waardevolle inzichten in menselijke emoties, conflicten, ethiek en complexe situaties. Bovendien kunnen deze verhalen de taalvaardigheid en het analytisch denkvermogen van begaafde kinderen verder ontwikkelen.¹³

MORELE INTELLIGENTIE IN EEN NIEUW JASJE

De Amerikaanse pedagoge en psychologe Michele Borba biedt een nieuw inzicht in morele intelligentie en een

stapsgewijs programma voor het bereiken ervan. Dit is een doorbraak in het conceptualiseren en onderwijzen van deugd, karakter en waarden door middel van een meetbaar vermogen: morele intelligentie. Nuttig als we spreken over jeugdgeweld, vervreemding, zelfdestructief gedrag, gebrek aan mededogen, ongevoeligheid, intolerantie en het uiteenvallen van waarden. Het gaat om een nieuwe manier om kinderen beter te begrijpen, te evalueren en te inspireren met behulp van zeven essentiële deugden, die de morele intelligentie vormen. Borba geeft in *Building Moral Intelligence* tips voor hoe kinderen geleerd kan worden achter hun overtuigingen te staan, negatieve druk van leeftijdsgenoten te vermijden en hun eigen leven te leiden, gevoed door integriteit. Dit alles geldt in feite voor alle kinderen, maar bij de verdere bespreking hiervan worden ook toepassingen voor kinderen met kenmerken van begaafdheid gegeven.

‘OUDERS EN LEERKRACHTEN MET DUIDELIJKE MORELE OVERTUIGINGEN HEBBEN MEER KANS OM KINDEREN GOED OP TE VOEDEN’

1. WEET WAAR JE VOOR STAAT

Ouders en leerkrachten met duidelijke morele overtuigingen blijken volgens Borba meer kans te hebben om kinderen goed op te voeden, omdat kinderen vaak weten waar hun ouders en leerkrachten voor staan. Met name begaafde kinderen voelen dat meestal perfect aan. Het kan gaan om normen en waarden, religie, spiritualiteit, politieke opvattingen, culturele identiteit, interesses, hobby's en zelfbeeld. Enkele voorbeelden van ethisch gedrag van ouders van hoogbegaafde kinderen zijn:

- De behoeften van het kind op intellectueel, emotioneel, sociaal en fysiek gebied erkennen en passende ondersteuning en middelen aanbieden om aan deze behoeften te voldoen.

- Een gezonde balans aanmoedigen tussen academische prestaties en andere aspecten van het leven zoals vrije tijd, sociale interactie en emotioneel welzijn.
- Een open communicatiekanaal opbouwen met het kind, waarbij ruimte is voor dialoog, vragen en discussie over ethische kwesties en dilemma's die zich voor kunnen doen in zijn leven.
- Het kind kansen bieden om betrokken te raken bij iets doen voor de gemeenschap of andere activiteiten die een positieve impact hebben op anderen en bijdragen aan het ontwikkelen van een sterk gevoel van medeleven en altruïsme.

Deze voorbeelden gelden voor alle andere kinderen, maar met name Delisle, Galbraith, Klein en Webb schreven over de invloed die ouders van kinderen met kenmerken van begaafdheid hebben op het ontwikkelen van een sterk moreel kompas. Zij wijzen erop dat deze ouders meer het accent kunnen leggen op het ontwikkelen van empathie, verantwoordelijkheid en ethisch redeneren, terwijl het bij andere kinderen meer gaat om een focus op de basisprincipes van goed gedrag, zonder specifieke aandacht voor intellectuele uitdagingen.

Ga je eigen morele overtuigingen na

Het advies is: begin met de vraag welke morele overtuigingen voor jezelf als ouder en leerkracht het belangrijkste zijn. Maak een lijst en geef de top drie voor jezelf aan. Geef die ook door aan het kind. Het gaat om je persoonlijke morele gedragslijn: moreel gedrag dat belangrijk is voor jezelf en voor het begeleiden van kinderen. Dit kan hen helpen hun eigen morele gedragslijnen te ontwikkelen. Maar hoe doe je dat? Bijvoorbeeld door vragen te stellen om de morele overtuiging te peilen:

- Kun je drie tot vijf positieve eigenschappen van jou noemen waarvan je graag zou willen dat kinderen die overnemen?

'MORELE INTELLIGENTIE OMVAT OOK EMOTIONELE ASPECTEN VAN MOREEL GEDRAG'

- Sta je positief tegenover kinderen als ze jouw geselecteerde positieve eigenschappen in hun gedrag vertonen?
- Hoe zien andere kinderen de door jou gekozen positieve eigenschappen in jouw dagelijkse gedrag terug?
- Wanneer pas je die positieve eigenschappen toe in jouw leven en wanneer niet?

Om kinderen met kenmerken van begaafdheid hun eigen morele opvattingen te laten ontwikkelen, kunnen ouders en opvoeders hen aanmoedigen om kritisch na te denken over ethische dilemma's, stimuleren om verschillende perspectieven te overwegen en kunnen ze open vragen stellen die hun denken prikkelen.

2. TOON JE OPVATTINGEN IN JE EIGEN GEDRAG

Een belangrijke vraag die men zichzelf dagelijks zou moeten stellen is: als ik kinderen met kenmerken van begaafdheid één ding moet leren, wat leren ze dan vandaag, door mij te observeren, uit mijn gedrag? Door je keuzes te bekijken en te luisteren naar je opmerkingen, kunnen kinderen onze morele normen leren. Zorg ervoor dat je je eigen morele waarden en gedrag consistent toepast, zodat kinderen duidelijke richtlijnen hebben om ze te volgen. Het antwoord kan heel onthullend zijn. Het geeft anderen namelijk inzicht in je waarden, overtuigingen en principes, waardoor zij beter begrijpen hoe je je keuzes maakt en hoe je handelt in verschillende situaties.

Zorg ervoor dat kinderen het morele gedrag oppakken waarvan je wilt dat ze het oppakken. De vraag is: hoe komen je opvattingen, al dan niet in je dagelijkse gedrag, tot uiting? Toon je actieve betrokkenheid. Neem bijvoorbeeld deel aan nuttig werk voor de samenleving en goede doelen om het belang van gemeenschapsdienst en medeleven te benadrukken. Omring jezelf en de kinderen met positieve rolmodellen die dezelfde morele waarden delen. Het kan daarbij ook om heel kleine dingen gaan. Koop je bijvoorbeeld weleens een kaartje voor een kind jonger dan twaalf, terwijl het kind in werkelijkheid ouder is? Rij je weleens harder dan de maximumsnelheid met kinderen als passagier? Of maak je het grootste deel van het huiswerk van kinderen?

3. MAAK JE MORELE OPVATTINGEN BEKEND

Als je regelmatig met kinderen over waarden spreekt, is dat in feite moreel onderwijs. Kijk dus naar morele kwesties en praat regelmatig over wat goed en fout is, en waarom dat zo is. Het kan gaan om tv-shows en gebeurtenissen in het nieuws, maar ook over allerlei situaties thuis, op school en met vrienden. Vertel kinderen hoe jij je voelt bij deze kwesties en waarom. Spreek met hen over personen, zowel bestaande als fictieve, die je als voorbeeld wilt stellen. Het kind moet zien en horen wat morele moed inhoudt: je bereidheid op te komen voor ethische principes, ook al is dat moeilijk of ongemakkelijk, tegen de heersende normen in.

Ouders van kinderen met kenmerken van begaafdheid kunnen, meer dan bij andere kinderen, hun morele opvattingen tonen door middel van open communicatie, het stellen van hoge verwachtingen en het bieden van ondersteuning bij het ontwikkelen van wat moeilijkere ethische besluitvorming. Ze kunnen proberen hun kinderen te betrekken bij maatschappelijke kwesties en hen aanmoedigen om empathie te tonen en verantwoordelijkheid te nemen voor hun acties.

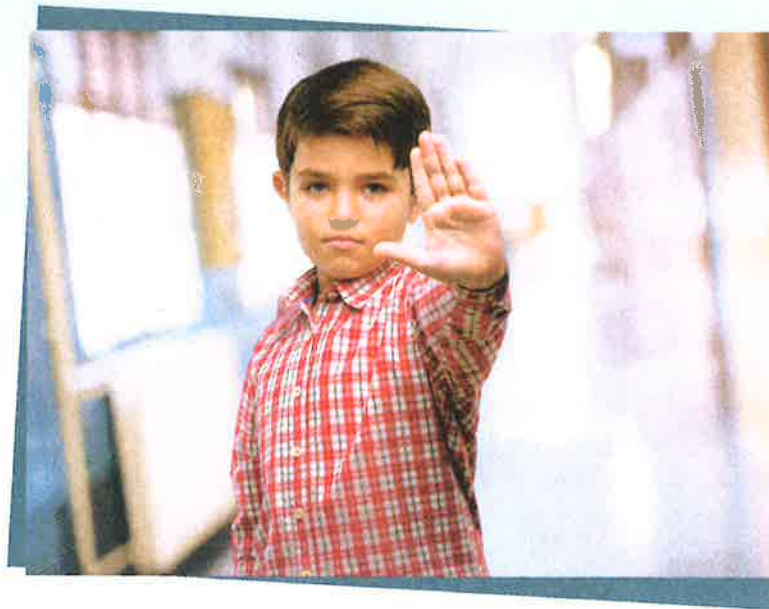
4. STEL MORELE KWESTIES AAN DE ORDE

Vragen stellen is belangrijk voor het verbeteren van de relaties met ouder en leerkracht. Het juiste type vragen kan kinderen helpen om dingen anders te zien en zich af te vragen of iets wel juist is om te doen. Denk aan vragen als: Hoe zou jij je voelen als iemand je op die manier behandelt? En als iedereen nu op die manier zou handelen, wat zou er dan gebeuren? Kinderen met kenmerken van begaafdheid hebben vaak een intens begrip van morele kwesties en kunnen ook complexere vragen stellen. Hun intellectuele nieuwsgierigheid kan worden gevoed door diepgaande discussies aan te moedigen en ze uit te dagen om na te denken over abstracte morele concepten zoals rechtvaardigheid, eerlijkheid, verantwoordelijkheid, solidariteit, tolerantie en menselijke waardigheid. Flexibiliteit en het aanpassen van de benadering aan het individuele kind zijn hierbij cruciaal.

5. VERSTERK EMPATHIE

Kinderen die opkomen voor anderen voelen iets voor anderen. Empathie stopt wreed gedrag en dringt er bij kinderen op aan om een standpunt in te nemen. Twee goede manieren om empathie te voeden zijn bijvoorbeeld:

- De vraag: hoe zou jij je voelen? Vraag het kind na te denken over hoe een andere persoon zich voelt. Gebruik hierbij situaties uit boeken en het echte leven. Dit dwingt ze om na te denken over de zorgen van andere mensen.

- Het gebruik van een rollenspel. Draai het eens om en vraag wat de andere persoon zou zeggen en doen. Jonge kinderen kunnen marionetten of speelgoedfiguren gebruiken om problemen van twee kanten te bekijken.

Leer kinderen hoe ze rekening moeten houden met de gevoelens van anderen, terwijl ze toch hun eigen behoeften en standpunten weten te uiten. Wat betreft kinderen met kenmerken van begaafdheid moet je er rekening mee houden dat zij vaak een dieper begrip van en grotere gevoeligheid voor emoties van anderen hebben. Soms kunnen ze overweldigd raken door de emoties van anderen. Hoewel ze empathisch kunnen zijn, kunnen hoogbegaafde kinderen ook sociale uitdagingen ervaren in een reguliere klas, bijvoorbeeld moeite hebben met het begrijpen van sociale signalen of het vinden van gelijkgestemde leeftijdsgenoten.

6. VERSTERK ASSERTIVITEIT

Als je wilt dat het kind achter zijn eigen overtuiging kan staan en deze wil versterken, probeer dan assertiviteit, voor jezelf opkomen, te versterken. Toon zelf assertiviteit in interacties met anderen, zodat kinderen dat gedrag kunnen observeren en leren. Leer kinderen hoe ze duidelijk en respectvol kunnen communiceren, bijvoorbeeld door ik-boodschappen te gebruiken om hun gevoelens uit te drukken en grenzen te stellen. Moedig ze aan om hun mening te delen, eigen beslissingen te nemen en verantwoordelijkheid te nemen voor eigen acties.

Met name voor kinderen met kenmerken van begaafdheid kan het versterken van assertiviteit belangrijk zijn vanwege hun unieke behoeften, die anderen niet altijd begrijpen of erkennen. Deze kinderen hebben vaak andere interesses en perspectieven. Assertiviteit stelt hen in staat om hun interesses te uiten en hun perspectieven die mogelijk afwijken van de norm te delen. Daarnaast kunnen hoogbegaafde kinderen hierdoor zelfvertrouwen opbouwen in hun capaciteiten en beslissingen. Dit zelfvertrouwen is essentieel voor hun persoonlijke en academische groei.

7. LEER ASSERTIEVE VAARDIGHEDEN

Speel al vanaf een jonge leeftijd situaties na waarin assertiviteit nodig is, zodat kinderen kunnen oefenen met het uitdrukken van hun behoeften en grenzen. Je kunt het kind leren om heel concreet een assertieve fysieke houding aan te nemen: rechtop staan met rechte rug, de voeten iets uit elkaar, hoofd opgeheven, armen meestal open en ontspannen langs de zij (gekruste armen kunnen als defensief geïnterpreteerd worden), de persoon recht in de ogen kijken (zelfvertrouwen en respect uitstralen), een ontspannen gezichtsuitdrukking (geen tekenen van angst of agressie), duidelijke en kalme stem en een actieve luisterhouding. Leer het kind om ergens 'nee' tegen te zeggen om de eigen grenzen te bewaken en daarbij de reden van het eigen gedrag aan een andere persoon mee te delen. Dit helpt overtuigingen te versterken.

Wat betreft het bevorderen van assertiviteit bij kinderen met kenmerken van begaafdheid: zij kunnen variëren in assertiviteit. Hierbij kunnen persoonlijkheid, opvoeding, sociale omgeving en ervaringen een rol spelen. Sommige kinderen met kenmerken van begaafdheid zijn van nature assertief. Over het algemeen kunnen zij assertief zijn vanwege een sterke wil om ideeën en gedachten te uiten en omdat ze zich bewust zijn van hun omgeving. ⁹

Houd ten slotte in gedachten dat de morele groei van ieder kind een continu proces is dat het hele leven voortduurt. De morele kennis, overtuigingen en gewoonten die ouders en leerkracht bijbrengen, kunnen de basis voor het verdere leven vormen. ¹⁰

REFERENTIES

Bekijk de referenties via de QR-code

Column

LIESBET STAM-GOMMANS

BINNENSTEBUITEN GEKEERD...

Afgelopen zomer was *Binnenstebuiten 2* van Disney een regelrechte filmhit. Waarom? Omdat deze film een mooi inkijkje geeft in de werking van de emoties in de hersenen van een puber. De eerste film was bij mij thuis al een hit, waarin de basisemoties de hoofdrol spelen: plezier, verdriet, afkeer, angst en woede. Voor kinderen begrijpelijk weergegeven, als een vanzelfsprekendheid, want zo gaat dat in je hoofd. Ook staan beide films bol van humor, waarbij kinderen met een sterk begrip van taal ook écht van de woordgrappen kunnen genieten, net als ikzelf overigens. En, bonus, na het zien van deze film is het bespreken van emoties en wat dit met je doet makkelijker, we spreken dezelfde taal.

Een prachtig voorbeeld hiervan deel ik graag: in een kindgesprek werden mooie herinneringen aan opa opgehaald. Vanwege het plotselinge overlijden en het ongrijpbare hiervan leek dit een mooie ingang. Zoals je misschien al verwacht, gaven de mooie herinneringen ook ruimte aan tranen. Door de tranen heen was 'knoppen' en 'Verdr...' op te maken, waarmee duidelijk werd dat op dat moment *Verdriet* aan de knoppen zat en alle mooie, leuke, vrolijke herinneringen aan opa ineens verdrietig werden. De prachtige tweekleurigheid of de dubbele laag die de herinneringen krijgen, maakt de herinneringen in essentie nog mooier. En de dankbaarheid voor alles wat opa betekende, was intens zichtbaar. De film zorgde voor woorden bij emoties die daarvoor mogelijk niet te vinden waren en het klopte precies met wat er nu bij henzelf gebeurde. Het werd aan elkaar gekoppeld en gebruikt om henzelf een stukje te reguleren, samen met een begripvolle volwassene.

En dan, dan heeft een verhaal een belangrijke functie en wordt de meerwaarde van lezen en samen goede films kijken zichtbaar. Een kind herkent (delen van) zichzelf en merkt dat een eigen verhaal geschreven kan worden. Laten we samen meer kijken naar wat verhalen ons te vertellen hebben, zodat we een gezamenlijke taal hebben, waarvan (intense) emoties gewoon onderdeel zijn.

LIESBET STAM-GOMMANS

is werkzaam bij EDUX als adviseur en schoolpsycholoog. 'Samen een leven lang leren vanuit eigenheid en kracht.'